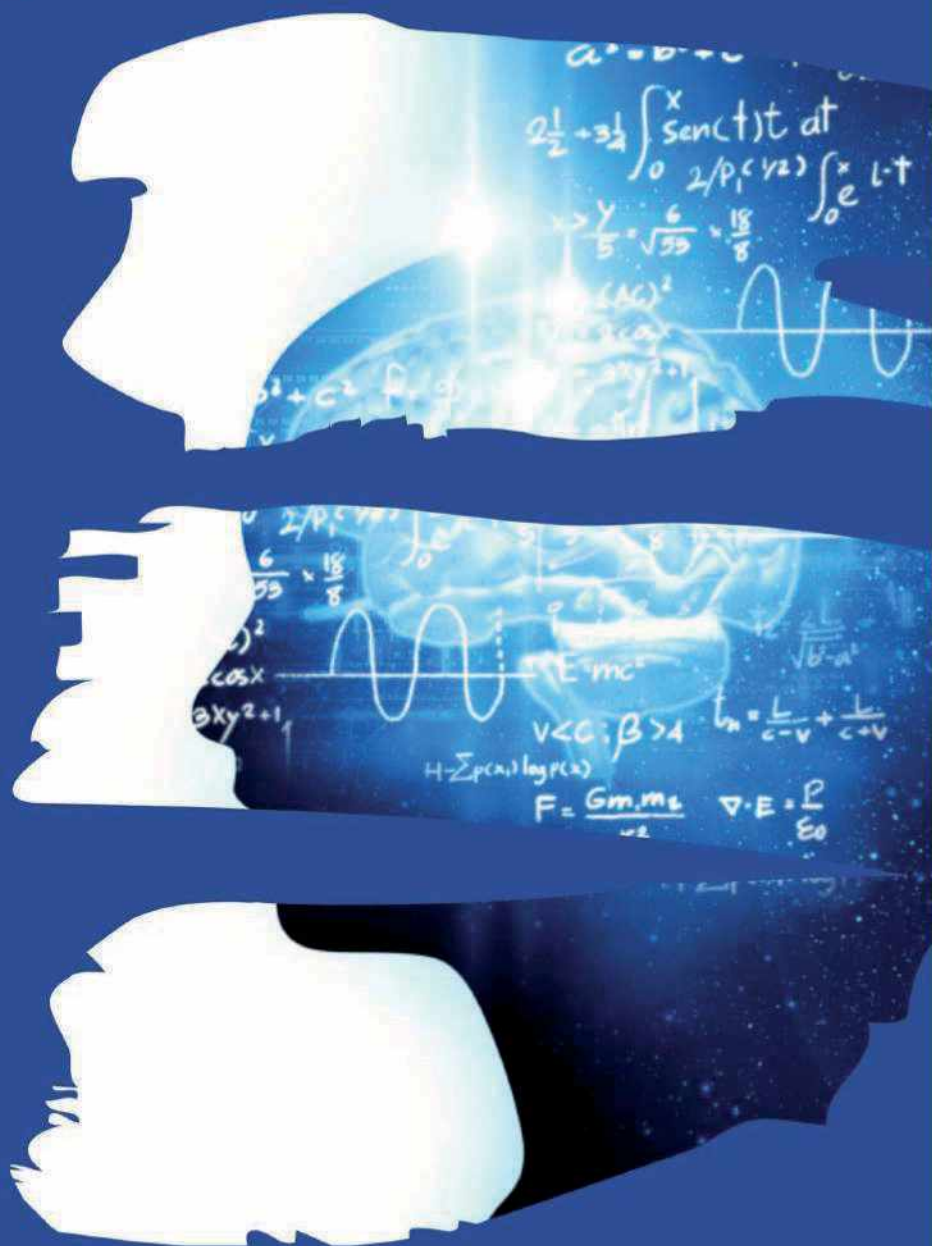

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та
освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

Bulletin of Science and Education

№ 7(37) 2025

Видавнича група «Наукові перспективи»

Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

***(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)***

Випуск № 7(37) 2025

Київ – 2025

- Спик Л.І., Петренко Н.М., Семешин Е.В.** 1974
*ВИКЛАДАЦЬКИЙ СКЛАД ЛЕБЕДИНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧ-
НОГО ТЕХНІКУМУ ТА УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ 1930–
1953 РР.: БІОГРАФІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ НА ОСНОВІ
АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ*
- Кіцелюк В.В.** 1988
*МИШИНСЬКІ/ЗАБЛОТОВСЬКІ: ІСТОРІЯ ТА ГЕНЕАЛОГІЯ
ОДНІЄЇ МІГРУЮЧОЇ ШЛЯХЕТСЬКОЇ РОДИНИ В
ГАЛИЦЬКІЙ ЗЕМЛІ З ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XV ПО ТРЕТЮ
ЧВЕРТЬ XVI СТ.*
- Кліш А.Б., Прийдун С.В.** 2001
*ПОСТАТЬ ЄПИСКОПА ГРИГОРІЯ У СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ*
- Кошель О.М.** 2016
*РОЛЬ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА В РОЗБУДОВІ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В XIX СТ.*
- Красота І.В.** 2036
*ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІНЖЕНЕРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОБОРОННИХ ДІЙ У ЛОКАЛЬНИХ ВІЙНАХ КІНЦЯ XX –
ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ ТА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ
ВІЙНИ*
- Криворучко О.І.** 2053
*ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ:
ІСТОРІЯ ПРИЙНЯТТЯ, АНАЛІЗ, ЗНАЧЕННЯ*
- Крижанівський В.М., Мінченко М.В.** 2062
*ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ СУДОВИХ
ІНСТИТУЦІЙ 1860-Х – 1910-Х РР. В РАДЯНСЬКІЙ
ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1950–х – 1991 РР.*
- Куций І.П., Куца Л.П.** 2076
*СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ ОМЕЛЯНА ПАРТИЦЬКОГО: МІЖ
НАУКОЮ І СОЦІАЛЬНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ*

УДК 271.5(477)"19/20":929 Хомишин Г.

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-2001-2015](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-2001-2015)

Кліш Андрій Богданович доктор історичних наук, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, <https://orcid.org/0000-0001-6074-6064>

Прийдун Степан Васильович кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, <https://orcid.org/0000-0003-1047-312X>

ПОСТАТЬ ЄПИСКОПА ГРИГОРІЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Анотація. У статті здійснено спробу комплексного аналізу образу єпископа Станиславівського Греко-Католицької Церкви Григорія Хомишина (1867–1945) у сучасній українській історіографії. Автори акцентують увагу на основних напрямках дослідження його пастирської, богословської, суспільно-політичної та літературної діяльності в контексті першої половини ХХ століття, зокрема міжвоєнного періоду. Показано, що постать владики набуває дедалі ширшого осмислення не лише в межах церковної історії, але й у площині соціального, культурного та філософського дискурсу. Увага приділяється таким аспектам, як євхаристійна побожність єпископа, його погляди на календарну реформу, ставлення до ідеології українського націоналізму, духовна опозиція радикальним течіям та співвідношення його поглядів із позицією митрополита Андрея Шептицького.

Зроблено спробу зіставити «традиціоналістський» підхід Хомишина з модернізаторськими тенденціями прогресистів в ГКЦ міжвоєнної доби. Окремо висвітлено значення літературної спадщини владики, включно з пастирськими посланнями та книжкою «Два Царства», а також процес його арешту й посмертної реабілітації, з огляду на нововиявлені архівно-слідчі матеріали Служби безпеки України. У підсумку зроблено висновок, що образ єпископа Григорія в сучасній історіографії поступово звільняється від стереотипів минулого та набуває статусу морального і духовного орієнтира, особливо актуального в умовах новітніх суспільних викликів. Стаття покликана сприяти подальшому осмисленню ролі Г. Хомишина в історії

ГКЦ, формуванні національної ідентичності та протистоянні секуляризаційним тенденціям сучасності.

Ключові слова: Григорій Хомишин, греко-католицька церква, історіографія, міжвоєнний період, Східна Галичина.

Klish Andriy Bogdanovych Doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of History of Ukraine, Archeology and Special Branches of Historical Science, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, <https://orcid.org/0000-0001-6074-6064>

Pryidun Stepan Vasylovych PhD (History), Associate Professor of the Department of World History and Religious Studies, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, <https://orcid.org/0000-0003-1047-312X>

THE FIGURE OF BISHOP HRYHORII IN CONTEMPORARY UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

Abstract. The article presents a comprehensive analysis of the image of Hryhorii Khomyshyn (1867–1945), Bishop of the Stanislaviv Greek Catholic Church, within contemporary Ukrainian historiography. The authors focus on the main directions of research into his pastoral, theological, socio-political, and literary activities in the context of the first half of the 20th century, particularly the interwar period. It is demonstrated that the figure of Bishop Khomyshyn is increasingly interpreted not only within the framework of church history but also in broader social, cultural, and philosophical discourses. Special attention is given to such aspects as his Eucharistic devotion, views on the calendar reform, attitude toward the ideology of Ukrainian nationalism, spiritual opposition to radical movements, and the comparison of his positions with those of Metropolitan Andrei Sheptytskyi.

The article attempts to juxtapose Khomyshyn's "traditionalist" approach with the modernizing tendencies of the progressive wing of the Greek Catholic Church during the interwar period. Particular emphasis is placed on the significance of the bishop's literary legacy, including his pastoral letters and the book *Two Kingdoms*, as well as the process of his arrest and posthumous rehabilitation in light of newly uncovered investigative archival materials from the Security Service of Ukraine. The study concludes that the image of Bishop Hryhorii in modern historiography is gradually being freed from the stereotypes of the past and is acquiring the status of a moral and spiritual guide—especially relevant in the face of today's societal challenges.

This article aims to encourage further reflection on Khomyshyn's role in the history of the Ukrainian Greek Catholic Church, in shaping national identity, and in resisting the secularizing trends of the present era.

Keywords: Hryhorii Khomyshyn, Greek Catholic Church, historiography, interwar period, Eastern Galicia.

Постановка проблеми. Постать єпископа Григорія Хомишина (1867–1945) належить до найбільш контroversійних і водночас глибоко шанованих у пантеоні українських релігійних, культурних та суспільно-політичних діячів першої половини ХХ ст. Як Станиславівський греко-католицький владика, духовний провідник, інтелектуал, богослов і мученик за віру, Хомишин залишив по собі значну духовну та публіцистичну спадщину, що й сьогодні викликає зацікавлення серед дослідників, викликає жваві дискусії в академічному середовищі й становить цінний об'єкт міждисциплінарних досліджень.

Особливої ваги його діяльність набуває в контексті змінної політичної ситуації в Галичині – під владою Австро-Угорщини, у складі Польської Республіки міжвоєнного періоду та в умовах радянської окупації. Єпископ вирізнявся непохитною позицією щодо авторитету Католицької Церкви, пропагував євхаристійний культ як серцевину християнського життя, категорично відкидав націоналістичні крайнощі та язичницькі ідеології, водночас закликаючи до морального оновлення нації через духовне вдосконалення. Це робить його фігуру особливо актуальною не лише з історико-богословського погляду, а й у площині сучасних суспільно-культурних викликів, які знову порушують питання ролі Церкви, національної ідентичності та духовного лідерства.

Метою статті є комплексний аналіз сучасного стану вивчення спадщини єпископа Григорія Хомишина в українській історіографії, зокрема огляд головних тем та підходів, що домінують у працях українських дослідників. У фокусі – питання богословських засад його пастирської діяльності, особливостей ідеологічного світогляду, взаємин з політичними течіями доби, а також оцінка його постаті в контексті порівняння з іншими церковними лідерами, зокрема митрополитом Андреем Шептицьким. У цьому ключі, велике значення мають не лише його літературна спадщина – праці, листи, послання – але й архівно-слідчі матеріали, що відкривають нові горизонти для осмислення особистості єпископа як мученика, репресованого радянською владою за вірність християнській вірі та українській справі.

Виклад основного матеріалу. Один із найгрунтовніших аналізів постаті єпископа Григорія Хомишина у сучасній українській історіографії

представлено в монографії Олега Єгрешія [6]. У цій праці автор комплексно досліджує життєвий шлях владики в контексті соціально-політичних трансформацій, що відбувалися в Галичині наприкінці XIX — у першій половині XX ст. Особливу увагу О. Єгрешій приділяє формуванню окцидентальної релігійної ідеології Хомишина, його спробам протистояти як москвофільським, так і радянофільським впливам, а також критиці світських національно-патріотичних рухів. Автор акцентує на глибокому конфлікті між орієнтальною і окцидентальною течіями в середині ГКЦ, що мав не лише теологічне, але й виразно політичне підґрунтя. Попри те, що Г. Хомишин не спромігся здобути широкої підтримки серед українського суспільства, О. Єгрешій розглядає його як ідейно послідовного діяча, який прагнув модернізувати українське релігійне життя на західноєвропейських засадах, водночас не зрікаючись етноконфесійної ідентичності.

Інше дослідження О. Єгрешія [7] актуалізує необхідність аналізу діяльності Г. Хомишина не ізольовано, а в тісному зв'язку з митрополитом Андреем Шептицьким, з огляду на суспільні трансформації, вплив Римо-Католицької Церкви та виклики, що їх переживала Церква в умовах польської державності. Автор критично переосмислює спроби ідеологічної інструменталізації фігури Г. Хомишина в сучасному політичному контексті, зокрема в польському та українському середовищах, вказуючи на небезпеку використання таких спрощених протиставлень як «консерватор — прогресист» для політичних чи міжцерковних маніпуляцій. О. Єгрешій підкреслює, що місія обох ієрархів, попри світоглядні відмінності, була об'єднана високою метою служіння Церкві й народові. З огляду на новітні виклики, пов'язані із секуляризацією, глобалізацією та інформаційною війною, наукове осмислення спадщини Г. Хомишина стає не лише актом історичної справедливості, а й запорукою збереження духовного авторитету Церкви в умовах сучасної цивілізаційної турбулентності.

У статті О. Руснака [14] вагоме місце посідає дослідження витоків формування особистості майбутнього єпископа на тлі родинно-соціального середовища. Автор на основі метричних записів церкви села Гадинківці реконструює генеалогію Г. Хомишина, підкреслюючи його селянське походження та глибокі християнські традиції родини. Особливу увагу приділено впливу освіченого сільського середовища на становлення юного Григорія: згадується про вагому роль першого вчителя Івана Сімовича, завдяки якому хлопець продовжив навчання після парафіяльної школи. Важливою у формуванні світоглядних і моральних орієнтирів була також бабуся Юліана, що прищепила майбутньому ієрарху глибоку побожність. У праці акцентується, що вже в юності Г. Хомишин проявляв риси активного і цілеспрямованого діяча, що, вірогідно, сформувалися під впливом

родинної атмосфери та раннього освітнього середовища. Таким чином, О. Руснак окреслює підґрунтя особистісного зростання майбутнього єпископа як поєднання традиційної галицької побожності, сільської просвітницької ініціативи та впливу культурно-інтелігентських осередків, що діяли на локальному рівні.

У статті Ігоря Пилипіва [13] висвітлюється різниця в підходах двох провідних ієрархів ГКЦ до справи національного державотворення в умовах драматичних подій першої третини ХХ ст. Автор підкреслює, що хоча єпископ Григорій Хомишин підтримав створення ЗУНР та Акт Злуки 1919 року, його участь у політичному житті УНР була обмеженою через розчарування в нехтуванні релігійними питаннями новою владою.

У міжвоєнний період Г. Хомишин, на відміну від митрополита Андрея Шептицького, дотримувався більш компромісного курсу щодо польської держави, прагнучи пристосувати церковну позицію до умов, визначених рішеннями Антанти та положеннями конкордату. При цьому автор вказує на певну політичну наївність Г. Хомишина у питанні міжнародної підтримки України та на його переоцінку ролі західних союзників у долі українського народу. Митрополит А. Шептицький, натомість, виявив значно активнішу дипломатичну позицію, захищаючи права українців як у межах Польщі, так і на міжнародній арені.

На прикладі праці П. Кам'янського [8] простежується еволюція суспільно-політичних поглядів єпископа Г. Хомишина в контексті боротьби за українську церкву та державність у першій половині ХХ століття. Як підкреслює дослідник, Г. Хомишин на початковому етапі активно підтримував національно-визвольні прагнення, схвально сприйняв утворення ЗУНР та Акт Злуки 1919 року, але водночас висловлював критику щодо релігійної байдужості української політичної еліти. Його стримана участь у засіданнях УНРади пояснювалася саме браком уваги до питань духовного життя.

Після падіння ЗУНР владика засудив антиукраїнську політику польської адміністрації та сформулював власну концепцію польсько-українського порозуміння, яка, однак, не знайшла підтримки через її надмірно клерикальний характер. Згодом, польський уряд почав розглядати Хомишина як потенційного союзника у протиставленні більш рішуче налаштованому митрополиту Андрею Шептицькому. Впливовими в цьому контексті стали міжнародно-правові рішення, зокрема ухвала Ради послів Антанти щодо Галичини, а також конкордат між Ватиканом і Польщею, який юридично підпорядковував Греко-Католицьку Церкву польській державі. Ці чинники змусили єпископа Хомишина переосмислити свою позицію й адаптувати її до нових політичних умов.

У статті Андрія Королька та Василя Марчука [10] досліджено суспільно-релігійне значення вступу Г. Хомишина на єпископське служіння в умовах глибокої кризи в ГКЦ. Автори відтворюють перебіг інтронізації 19 червня 1904 р. на основі тодішньої української преси, яка висвітлювала не лише церемоніальні аспекти, а й настрої громадськості, що покладала великі надії на нового єпископа. Увага акцентується на непростому політичному та ідеологічному контексті призначення Г. Хомишина, зокрема на впливі москвофільських, народовських і консервативно-католицьких течій у духовенстві. Публікації в українських часописах початку ХХ ст. свідчать про сподівання, що владика мав стати провідником морального та духовного відродження, піднести авторитет Станиславівської єпархії, зміцнити виховну роль Церкви. Таким чином, інтронізація Григорія Хомишина у 1904 році стала не лише церковним актом, але й вагомою суспільною подією, що символізувала надію на оновлення та духовну консолідацію українців у складний історичний момент.

У статті Володимира Мороза [12] проаналізовано суспільно-релігійне вчення владики Григорія Хомишина як спробу запропонувати Церкву в ролі морального та політичного авторитета українського народу. Автор підкреслює, що на відміну від митрополита Андрея Шептицького, який виступав за конструктивний діалог зі світськими структурами, Хомишин вимагав повного домінування Церкви у суспільному житті й недовірко ставився до політичних партій, вбачаючи в них джерело занепаду моралі. Поступ, за розумінням Хомишина, полягав не у модернізації чи технічному прогресі, а в «облагородженні духа» на основі Божого закону. Особливу увагу В. Мороз приділяє аналізу листа «Українська проблема», в якому владика ототожнював кризу національного життя з втратою релігійного авторитету. Саме тому він ініціював створення власних альтернативних структур — на зразок УКНП/УНО — як протипоказу світським політичним організаціям. Однак, як зазначає автор, ця стратегія завела Хомишина в ідеологічну пастку: намагання змінити суспільство без наявності зміненого менталітету та середовища виявилися утопічними. Більше того, конфлікт із митрополитом А. Шептицьким і його прихильниками підірвав моральний авторитет самого Хомишина, що згодом спричинило сприйняття його як альтернативної, але маргіналізованої постаті в історіографії. Мороз переконливо доводить, що хоча владика виступав з чітко окресленою візією духовного відродження, її реалізація була ускладнена як політичним контекстом, так і внутрішньоцерковними суперечностями.

У сучасній українській історіографії постать єпископа Г. Хомишина дедалі частіше аналізується як активного учасника суспільно-політичних дискусій міжвоєнної доби. Дослідження В. Стефаніва [17] зосереджується

на концептуальному конфлікті між традиціоналістським католицьким світоглядом владики Г. Хомишина та ідеологією українського радикального націоналізму, зокрема в його інтегральній формі, що репрезентувалася діяльністю ОУН. Особливо цінним є введення до наукового обігу нових джерел, які підтверджують рішуче несприйняття єпископом язичницьких елементів націоналістичної риторики та його опозицію до політичних проєктів, що не визнавали провідної ролі ГКЦ в суспільстві. У праці «Українська проблема» Г. Хомишин відкрито критикує націоналістичну самодостатність як загрозу для морального авторитету духовенства, закликаючи до поступової еволюції національного питання в рамках лояльності до легітимної влади. Таким чином, Г. Хомишин постав як голос церковного консерватизму, що обстоював духовну ідентичність народу перед викликами політичного радикалізму.

У статті Олега Савчука [15] розглянуто ідеологічні засади українського католицького консерватизму першої половини ХХ ст., в центрі якого стоїть постать Г. Хомишина. Автор подає єпископа як морального й інтелектуального лідера окцидентального табору, що виступав проти радикального націоналізму та соціалізму, пропонуючи натомість модель духовно опертого, морально вивіреного і поступового державотворення. Г. Хомишин у своєму консервативному світогляді спирався на духовну силу народу, моральну відповідальність, вірність християнським засадам і співпрацю з реальною державною владою, яку бачив тимчасовим політичним середовищем для збереження нації. О. Савчук підкреслює, що політична стратегія владики будувалась не на маніфестаціях і гаслах, а на «солідній праці», зокрема через пресу, духовну освіту, католицькі організації й моральне виховання. Водночас Хомишин бачив небезпеку в культі нації, який витісняє релігійний абсолют, і попереджав, що без глибокої духовної основи українська державність буде приречена.

У статті Роксолани Авдікович [1] розкрито інтелектуальні суперечки довкола візантійської спадщини в культурному та релігійному дискурсі Східної Галичини. Особливу увагу авторка приділяє позиції єпископа Г. Хомишина, який виступав послідовним критиком «духа візантинізму» як перешкоди на шляху духовного оновлення та модернізації ГКЦ. У пастирському листі 1931 року він прямо пов'язував візантійську традицію з формалізмом, фарисейством і духовним застійництвом, що, на його думку, призвели до занепаду Візантії, а пізніше — до авторитаризму в царській і радянській Росії. Аналізуючи публікації в галицькій пресі, Р. Авдікович демонструє, як погляди Г. Хомишина формували культурно-релігійний фронт протистояння між прихильниками східної обрядовості та західно-католицької модернізації.

У цьому контексті «візантійство» постає не лише як обрядова ідентичність, а як символ ширшого цивілізаційного вибору. Позиція Г. Хомишина, радикальна за формою, виразно демонструє намагання вкорінити український греко-католицизм у європейський католицький простір, відмежовуючи його від східної — і, на його думку, деструктивної — спадщини.

У статті Світлани Флис [18] акцентується увага на тривалому й глибокому зв'язку єпископа з гуцульськими теренами, зокрема з парафією в селі Микуличин. Авторка досліджує не лише часті пастирські візити Г. Хомишина, а й його активну участь у розвитку місцевої церковної інфраструктури — передусім заснування та опіка над монастирем Сестер служебниць і захоронкою. Особливе значення надається духовному виміру присутності владики: саме тут, у горах, він писав пастирські послання, звершував священничі рукоположення, проводив катехизацію, ділився з вірними болем війни та навалюю безбожницької влади. С. Флис окреслює Г. Хомишина як постать, що була водночас духовним лідером і моральною опорою для населення в періоди історичних зламів. Його служіння в Микуличині постає не як епізод, а як невід'ємна частина його пастирської місії, що увінчалася мучеництвом. Таким чином, гуцульський контекст служіння єпископа стає ще одним свідченням його щирої любові до українського народу і готовності бути поруч у найтяжчі часи.

У сучасній українській історіографії постать єпископа Г. Хомишина дедалі частіше розглядається крізь призму його богословської спадщини, зокрема культово-літургійної практики. Іван Андрухів [2] досліджує важливу складову архиєрейської місії владики — його виняткову увагу до Таїнства Пресвятої Євхаристії як духовного осердя пастирського служіння. Аналізуючи численні проповіді, пастирські послання та духовні практики, І. Андрухів доводить, що Г. Хомишин намагався оживити духовне життя вірних через поглиблення євхаристійної побожності, яку він розглядав як ключ до морального вдосконалення особистості та єдності Церкви. У рамках дослідження також висвітлюється вплив євхаристійного культу на духовний клімат Галичини початку ХХ ст., зокрема на формування релігійних і ціннісних орієнтирів серед мирян і духовенства. Таким чином, євхаристійна тематика у працях про владику Григорія стає важливим вектором осмислення його ролі не лише як церковного реформатора, а й як носія модерного духовного відродження в межах ГКЦ.

У іншому дослідженні І. Андрухіва [3] висвітлено одну з ключових тем сучасної історіографії — міжобрядовий діалог у межах ГКЦ. Автор акцентує увагу на спільному богословському підґрунті обох традицій, водночас підкреслюючи відмінності, що склалися під впливом культурно-

історичних чинників. У центрі аналізу перебуває постать Г. Хомишина, який не лише пропагував євхаристійну побожність у візантійському обряді, а й сприяв налагодженню взаєморозуміння між обрядами. Через зіставлення літургійних практик та пастирських стратегій дослідник демонструє, що євхаристійний культ став не лише основою духовного життя, але й містком до вселенської єдності. У цьому контексті образ Хомишина постає як символ богословської синтези та єдності у багатогранності Католицької традиції.

Особлива увага автора [4] зосереджена на аналізі пастирських листів та послань владики, в яких простежується чітка лінія християнського моралізму, національного самоствердження та духовної відповідальності за майбутнє українського народу. У працях Г. Хомишина, таких як «Українська проблема» чи «Національна чи об'явлена віра», І. Андрухів вбачає не лише церковні документи, але й своєрідний маніфест духовної емансипації та ідеологічного спротиву асиміляційним загрозам. Ці джерела, на думку дослідника, формували суспільну свідомість українців у Галичині міжвоєнного періоду, ставали основою моральної мобілізації та засобом протистояння політичним викликам доби. Таким чином, праці Г. Хомишина постають у новітній історіографії не лише як зразки богословського мислення, а як активні чинники формування української ідентичності в першій половині XX ст.

У статті Святослава Кияка [9] розкрито складний і водночас надзвичайно важливий аспект пастирського служіння єпископа — його внесок у формування літургійного обличчя ГКЦ. Автор наголошує на тому, що Г. Хомишин, будучи прибічником окцидентальної моделі церковного життя, прагнув гармонійно поєднати візантійсько-українську літургійну традицію з елементами латинської духовності.

У цьому виявлялася його глибока свідомість вселенського характеру Церкви, а також прагнення модернізувати український обряд, зберігаючи його самобутність. Особливої ваги набуває теза С. Кияка про те, що літургійні ініціативи владики, попри опір частини духовенства, стали передумовою становлення самодостатньої ідентичності українського греко-католицизму.

Через практичні зусилля Г. Хомишина, спрямовані на впорядкування богослужбового життя, в ГКЦ поступово укорінилися нові душпастирські та літургійні практики, які з часом набули універсального значення. Таким чином, архиєпископська спадщина Хомишина, засвідчена аж до його мученицької смерті, є вагомим чинником у процесі розбудови літургійної ідентичності Церкви як помісної форми візантійського обряду у вселенському католицькому контексті.

У статті Ольги Маслій [11] простежується драматичний фінал життя владики як приклад справжнього християнського мучеництва. Дослідниця акцентує увагу на джерельній базі — матеріалах кримінальної справи, відкритої радянськими органами проти єпископа Станиславівської єпархії, що є важливим свідченням не лише політичного характеру репресій, але й духовної стійкості Г. Хомишина. Аналіз протоколів допитів дозволяє зробити висновок про незламність ієрарха у вірі, готовність залишатися вірним Греко-Католицькій Церкві попри загрозу смерті. О. Маслій трактує арешт і подальше фізичне знищення Хомишина як цілеспрямовану акцію радянської влади проти національно свідомого духовенства, яке становило моральний авторитет для українців. Таким чином, останній період життя владики постає як шлях жертвності — "шлях на Голгофу", що увінчався мученицькою смертю і став кульмінацією його духовної місії та свідченням непохитної відданості Христові.

У дослідженні Наталії Сердюк [16] вперше в історіографії детально опрацьовано архівно-слідчу справу Служби безпеки України стосовно єпископа Григорія Хомишина та його співпрацівника Івана Лятишевського, що зберігається у Галузевому державному архіві СБУ. Особлива цінність цього джерела полягає у можливості реконструкції останніх місяців життя єпископа в умовах радянського переслідування, зокрема через збережені протоколи допитів, постанови НКДБ, медичну документацію та акт про смерть.

Дослідження Н. Сердюк засвідчує драматизм ситуації: першочергове рішення прокуратури 1995 року про відмову в реабілітації було скасоване лише після повторного перегляду справи, ініційованого науковцями та духовенством. Це стало важливим етапом у відновленні доброго імені єпископа, який став жертвою радянського тоталітарного режиму. У цьому контексті, слідча справа не лише викриває механізми репресивної машини, але й утверджує образ владики Хомишина як мученика за віру, вірного Церкві до кінця. Матеріали справи відкривають нові перспективи для міждисциплінарного аналізу — як у сфері церковної історії, так і правозахисних студій.

Висновки. Постать єпископа Григорія Хомишина посідає одне з центральних місць у духовному та суспільному житті України першої половини ХХ століття, залишаючись водночас складним і багатограним об'єктом наукового осмислення.

Аналіз сучасної української історіографії засвідчує поступове розширення дослідницького горизонту щодо його спадщини — від традиційної релігієзнавчої та біографічної тематики до філософсько-соціологічного, культурного, політичного та богословського осмислення.

Домінуючою є тенденція переоцінки вкладу єпископа Г. Хомишина у формування модерної української ідентичності на засадах християнської моралі та універсальних духовних цінностей.

Його категорична відмова прийняти крайнощі радикального націоналізму, а також критика світських ідеологій доби засвідчують послідовну позицію консервативного католицького мислителя, який розумів Церкву не лише як духовну, а й як моральну й суспільну інституцію, що покликана формувати відповідальних громадян.

Г. Хомишин розглядається як фігура, що втілювала окциденталістський проєкт у лоні ГКЦ, вбачаючи у західному богословському, культурному й політичному досвіді шлях до духовного оновлення українського народу. У цьому контексті він виступав не стільки опонентом митрополита Андрея Шептицького, скільки представником альтернативної, не менш аргументованої візії розвитку Церкви та нації, яка однак не здобула широкої підтримки через складність історичних обставин та суспільну інерцію.

Сучасні дослідження висвітлюють як велику силу єпископа Г. Хомишина у поширенні культу Пресвятої Євхаристії, що став основою його пастирської стратегії. Він розумів духовну трансформацію особистості як фундаментальний чинник суспільного поступу, а живу віру — як передумову до національного визволення, а не його наслідок. Відтак, його акцент на євангельському наверненні, моральному відродженні та богословському просвітництві набуває сьогодні нового сенсу в епоху секуляризаційних викликів.

Введення в обіг документів архівно-слідчих справ СБУ дозволяє переглянути деякі стереотипи щодо пізнього періоду життя владики, особливо у контексті репресій і мучеництва. Його реабілітація не лише юридична, але й історико-моральна, свідчить про повернення пам'яті та справедливості, яку українське суспільство має плекати щодо своїх духовних лідерів.

Отже, постать єпископа Григорія Хомишина у сучасній українській історіографії постає як символ послідовного духовного служіння, моральної цілісності та богословського авторитету.

Його думки, праці та життєвий шлях дають змогу глибше осмислити складні процеси, що відбувалися в українській Церкві, культурі та нації у критичні моменти історії.

Перспектива подальших досліджень полягає не лише у вивченні нових джерел, а й у глибшому осмисленні взаємозв'язку між церковною традицією, національною свідомістю та суспільною відповідальністю, які становили ядро бачення владики Хомишина.

Література

1. Авдикович Р. «Наше візантійство» на сторінках галицької преси міжвоєнного періоду: «яблуко розбрату» чи об'єднавчий чинник? // Сіверянський літопис. 2025. № 2. С. 82–88. <https://doi.org/10.58407/litopis.250209>
2. Андрухів І. А. Євхаристійний культ як основа пастирського служіння Григорія Хомишина: історичний дискурс // Культурологічний альманах. 2024. № 3. С. 65–72. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.8>
3. Андрухів І. Історичний аналіз подібностей та відмінностей Євхаристійного культу в латинському та візантійському християнських обрядах (на основі вчень Григорія Хомишина та Йосифа Більчевського) // Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. Вип. 77, том 1. С. 4–10.
4. Андрухів І. А. Історичний аналіз творів та послань єпископа Греко-католицької церкви Григорія Хомишина та їх соціальний вплив // Південний архів (історичні науки). 2024. № 47. С. 5–12. <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2024-47-1>
5. Беген О. Спроба владики Григорія Хомишина запровадити Католицьку Акцію у Станіславській єпархії // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник. 2010. Кн. 1. С. 15–161.
6. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. 168 с.
7. Єгрешій О. І. Єпископ Григорій Хомишин в умовах українсько-польських взаємовідносин: минуле і сучасне // Історія релігій в Україні. 2017. Вип. 27. С. 340–351.
8. Кам'янський П. Є. Митрополит Андрей Шептицький та єпископ Григорій Хомишин в боротьбі за українську церкву і державність в першій половині ХХ ст. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія : збірник наукових праць. Вінниця : ВДПУ, 2006. Вип. 11. С. 293–299
9. Кияк С. Владика Григорій Хомишин і проблеми літургійної ідентичності українського греко-католицизму // Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія. 2017. № 10–11. С. 103–112.
10. Королько А., Марчук В. Інтронізація Станіславівського єпископа Григорія Хомишина 1904 р. (за матеріалами української газетної періодики початку ХХ ст.) // Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія. 2017. № 10–11. С. 225–234.
11. Маслій О. Григорій Хомишин: шлях на голгофу (за матеріалами кримінальної справи) // Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія. 2017. № 10–11. С. 235–241.
12. Мороз В. Проблема морального авторитету та поступу в житті народу у листі-посланні єпископа Григорія Хомишина «Українська проблема»: історичний контекст і філософські конотації // Наукові записки Українського Католицького Університету. Число VIII. Богослов'я. Випуск 3. Львів, 2016. С. 151—170.
13. Пилипів І.В. Питання української державності у діяльності митрополита Андрея Шептицького та єпископа Григорія Хомишина // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий пастир»: збірник наукових праць. Богослов'я. Вип. 8: до 150-річчя від дня народження Митрополит Андрея Шептицького. Івано-Франківськ, 2015. С. 298–305.

14. Руснак О. Єпископ Григорій Хомишин: родинне середовище і ранні роки життя // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія. 2017. № 45. С. 25–31.

15. Савчук О. Діти Яфета, Хама чи Німрода? Соціософія у творах В'ячеслава Липинського, Григорія Хомишина та Івана Корсака. Літопис Волині. 2022. С. 31–36.

16. Сердюк Н. Єпископ Григорій Хомишин мовою матеріалів слідства (за документами Галузевого Державного архіву СБ України) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2004. № 1/2 (22/23). С. 451–480.

17. Стефанів В. Ставлення єпископа Григорія Хомишина до ідеології і практики українського радикального націоналізму у 1920–1930 рр. // Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія / ред. кол. Василь Ільницький (головний редактор) та ін. Дрогобич, 2019: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. Випуск 2/44 (2019). С. 82–97.

18. Флис С. Владика Григорій Хомишин і Микуличин. // Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія. 2017. № 10-11. С. 275–281.

References:

1. Avdykovich R. "Nashe vizantiistvo" na storinkakh halytskoi presy mizhvoiennoho periodu: "yabluko rozbratu" chy ob'iednavchy chynnyk? ["Our Byzantium" on the pages of the Galician press of the interwar period: "apple of discord" or a unifying factor?] Siveryanskyi litopys. 2025. № 2. S. 82–88. <https://doi.org/10.58407/litopis.250209> [in Ukrainian]

2. Andrukhiv I. A. Yevkharystiinyi kult yak osnova pastyrskoho sluzhinnia Hryhoriia Khomyshyna: istorychnyi dyskurs [Eucharistic cult as the basis of the pastoral ministry of Grigory Khomyshyn: historical discourse]. Kulturolohichniy almanakh. 2024. № 3. S. 65–72. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.8> [in Ukrainian]

3. Andrukhiv I. Istorychnyy analiz podibnostey ta vidminnostey Yevkharystiynoho kul'tu v latyns'komu ta vizantiys'komu khrystyans'kykh obryadyakh (na osnovi vchen' Hryhoriia Khomyshyna ta Yosyfa Bil'chevs'koho) [Historical analysis of similarities and differences of the Eucharistic cult in the Latin and Byzantine Christian rites (based on the teachings of Hryhoriy Khomyshyn and Yosyf Bilchevsky)] // Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk. 2024. Vyp. 77, tom 1. S. 4–10. [in Ukrainian]

4. Andrukhiv I. A. Istorychnyi analiz tvoriv ta poslan iepyskopa Hreko-Katolytskoi Tserkvy Hryhoriia Khomyshyna ta yikh sotsialnyi vplyv [Historical analysis of the works and epistles of the bishop of the Greek Catholic Church Grigory Khomyshyn and their social impact]. Pivdennyyi arkhiv (istorychni nauky). 2024. № 47. S. 5–12. <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2024-47-1> [in Ukrainian]

5. Behen O. Sproba vladyky Hryhoriia Khomyshyna zaprovadyty Katolytsku Aktsiiu u Stanislavskii ieparkhii [Bishop Hryhoriy Khomyshyn's attempt to introduce Catholic Action in the Stanislav Diocese]. Istoriiia relihii v Ukraini: Nauk. shchorichnyk. 2010. Kn. 1. S. 15–161. [in Ukrainian]

6. Yehreshii O. Yepyskop Hryhoriia Khomyshyn: portret relihiino-tserkovnoho i hromadsko-politychnoho diiacha [Bishop Hryhoriy Khomyshyn: a portrait of a religious-church and public-political figure]. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2006. 168 s. [in Ukrainian]

7. Yehreshii O. I. Yepyskop Hryhorii Khomyshyn v umovakh ukrainsko-polskykh vzaiemovidnosyn: mynule i suchasne [Bishop Hryhorii Khomyshyn in the conditions of Ukrainian-Polish relations: past and present]. *Istoriia religii v Ukraini*. 2017. Issue 27. S. 340–351. [in Ukrainian]
8. Kamyanskyi P. Ye. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi ta yepyskop Hryhorii Khomyshyn v borotbi za ukrainsku tserkvu i derzhavnist v pershii polovyni XX st. [Metropolitan Andrey Sheptytsky and Bishop Hryhorii Khomyshyn in the struggle for the Ukrainian church and statehood in the first half of the 20th century] *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho ped. un-tu im. M. Kotsiubynskoho. Ser.: Istoriia*. 2006. Issue 11. S. 293–299. [in Ukrainian]
9. Kyiak S. Vladyka Hryhorii Khomyshyn i problemy liturhiinoi identychnosti ukrainskoho hreko-katolytsyzmu [Bishop Hryhorii Khomyshyn and the problems of liturgical identity of Ukrainian Greek Catholicism]. *Dobryi Pastyr: Nauk. visnyk IF Akademii Ivana Zolotoustoho*. 2017. № 10–11. S. 103–112. [in Ukrainian]
10. Korolko A., Marchuk V. Intronizatsiia Stanislavivskoho iepyskopa Hryhoriia Khomyshyna 1904 r. (za materialamy ukrainskoi hazetnoi periodyky pochatku XX st.) [Enthronement of Stanislaviv Bishop Hryhorii Khomyshyn in 1904 (based on materials from Ukrainian newspaper periodicals of the early 20th century)]. *Dobryi Pastyr: Nauk. visnyk IF Akademii Ivana Zolotoustoho*. 2017. № 10–11. S. 225–234. [in Ukrainian]
11. Maslii O. Hryhorii Khomyshyn: shliakh na holhofu (za materialamy kryiminalnoi spravy) [Hryhorii Khomyshyn: The Path to Calvary (based on materials from a criminal case)]. *Dobryi Pastyr: Nauk. visnyk IF Akademii Ivana Zolotoustoho*. 2017. № 10–11. S. 235–241. [in Ukrainian]
12. Moroz V. Problema moralnoho avtorytetu ta postupu v zhytti narodu u lysti-poslanni Hryhoriia Khomyshyna “Ukrainska problema”: istorychnyi kontekst i filosofsk'i konotatsii [The problem of moral authority and progress in the life of the people in the letter-message of Bishop Hryhorii Khomyshyn "The Ukrainian Problem": historical context and philosophical connotations]. *Naukovi zapysky Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. Bohoslovia*. 2016. Issue VIII (3). S. 151–170. [in Ukrainian]
13. Pylypiv I. V. Pytannia ukrainskoi derzhavnosti u diialnosti mytropolyta Andreia Sheptytskoho ta iepyskopa Hryhoriia Khomyshyna [The question of Ukrainian statehood in the activities of Metropolitan Andrey Sheptytsky and Bishop Hryhorii Khomyshyn]. *Dobryi Pastyr: Nauk. visnyk IF Akademii Ivana Zolotoustoho*. 2015. Issue 8. S. 298–305. [in Ukrainian]
14. Rusnak O. Yepyskop Hryhorii Khomyshyn: rodynne seredovyshe i ranni roky zhyttia [Bishop Hryhorii Khomyshyn: family environment and early years of life]. *Nauk. visnyk ChNU im. Yu. Fedkovycha. Istoriia*. 2017. № 45. S. 25–31. [in Ukrainian]
15. Savchuk O. Dity Yafeta, Khama chy Nimroda? Sotsiosofiia u tvorakh V. Lypynskoho, H. Khomyshyna ta I. Korsaka [Children of Japheth, Ham or Nimrod? Sociology in the works of Vyacheslav Lypynsky, Hryhorii Khomyshyn and Ivan Korsak]. *Litopys Volyni*. 2022. S. 31–36. [in Ukrainian]
16. Serdiuk N. Yepyskop Hryhorii Khomyshyn movoiu materialiv slidstva (za dokumentamy Haluzevoho Derzhavnoho arkhivu SB Ukrainy) [Bishop Hryhorii Khomyshyn in the language of investigation materials (based on documents of the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine)]. *Z arkhiviv VUCHK–GPU–NKVD–KGB*. 2004. № 1/2 (22/23). S. 451–480. [in Ukrainian]

17. Stefaniv V. Stavlennia iepyskopa Hryhoriia Khomyshyna do ideolohii i praktyky ukrainskoho radykalnoho natsionalizmu u 1920–1930 rr. [Bishop Hryhoriy Khomyshyn's attitude to the ideology and practice of Ukrainian radical nationalism in the 1920s–1930s] Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho DPU im. I. Franka. Ser. Istoriiia. 2019. Issue 2/44. S. 82–97. [in Ukrainian]

18. Flys S. Vladyka Hryhorii Khomyshyn i Mykulychyn [Bishop Hryhoriy Khomyshyn and Mykulychyn]. Dobryi Pastyr: Nauk. visnyk IF Akademii Ivana Zolotoustoho. 2017. № 10–11. S. 275–281. [in Ukrainian]